

Litteratur

THEDE PALM:

Herbert Tingstens omdömen

Herbert Tingstens nya bok, *Gud och fosterlandet. Studier i hundra års skolpropaganda* (Norstedts. Pris inb 39:50) var en läsning att hoppas på. I början får man sin förväntan uppfylld. Tingstens stil är lysande. Han har en förmåga att skriva en klar och alldeles osnirkad svenska. Varje mening för framåt. Ingenting är påfunnet för att skapa tillfälle att komma med en bild eller med en oväntad konstruktion. Tingsten briljerar med enkelheten. Man undrar om han någonsin skrivit bättre än nu.

Arbetsprestationen bakom boken är också beundransvärd. Han har gått igenom ett stort material, utländskt och svenskt. Det kan förefalla enkelt för en professor att läsa skolböcker. Men för att följa andra skiftningar från bok till bok än de individuella krävs som bakgrund en verklig idéhistorisk bildning.

Av kompetenta bedömare har framhållits, att den del av boken som behandlar utlandet innehåller spirituella essayer, varav en om Österrike. Den svenska delen ger inte lika mycket. Tingsten har alltså läst igenom en mängd skolböcker och funnit, att de avspeglar idéer som var gängse vid den tid då böckerna skrevs. Resultatet bör inte överraska. Men det framställs på något vis med en pretention, som om man borde vara överraskad. Om Tingsten hade undersökt psalmboken på liknande sätt, hade han förmodligen funnit att den innehåller kristna trosläror, för att inte tala om bibliska bilder, som framhävs olika vid olika tidpunkter. Inte heller detta hade varit oväntat.

Tingsten har utgått från vad han tycker illa om, uttrycken för religion och för fosterlandskärlek. Man skall alltså inte vänta något positivt i hans omdömen. Hans värderingar är negativa. Tingsten har över huvud svårt att låta bli att framhålla eller att antyda att andra är mindre intelligenta än han själv. Gunnar Ahlströms bok om Nils Holgerssons underbara resa kallas t ex

”ett utmärkt arbete”, men omdömet kvalificeras genast genom att det talas om författarens ”alltigenom panegyriska analys”. Läroböcker om frihetstiden befinnas kritisera denna ur olika synpunkter. Tingsten förklarar att han ej vill bedöma kritikens riktighet, härtill ”saknar jag alldeles kompetens”. Sedan bedöms kritiken.

För läsaren känns det tomt att så lite få veta, varför det skrevs på ett visst sätt för 100 år sedan, och så ofta få veta, att vad som skrevs enligt professor Tingsten var enfaldigt. Hans omdömen är naturligtvis värda allt beaktande. Vi har t ex av honom lärt att vara försiktiga med att tala om folkkaraktärer. Förr skrev man om sådana: Tingsten visar återigen att detta var fel. Logiskt sett är det förmodligen fullt riktigt att som han ironisera över skolböcker, där man lyckas karakterisera skillnader mellan t o m olika landskaps invånare. Men i praktiken: finns det verkligen inte, eller fanns det inte före de vidgade kommunikationernas tid, någon skillnad mellan en uppländsk bonde och en småländsk?

Vissa omdömen är även i en så lärd bok som denna baserad på misstag. Av den kristliga dagvisan anför Tingsten en strof som råkar vara skriven av Wallin och som därför bör bedömas utifrån dennes tid. Om Hjalmar Holmquist skriver han, att en lärobok av honom är den enda ”där angreppen mot socialismen förbindes med antisemitism”. Det citat, som skall ge belägg för påståendet, bekräftar inte detta, och även den enklaste kännedom om Holmquist som människa gör det orimligt.

För att återgå till Selma Lagerlöf avfärdas hon på ett ställe jämte några andra med orden ”på sin tid gångbara förfalskningar av verkligheten”. Omdömet skall enligt sammanhanget närmast gälla Nils Holgersson. Låt oss erkänna att den boken också är en saga, en läsebok och ingen lärobok. Men vad skall man säga om Gösta Berling,

eller om bönderna i Jerusalem? Är det också då fråga om verklighetsförfalskning, eller var det fel av en liten lärarinna på 90-talet att hon började skriva romaner?

Men Tingsten är sträng. En synpunkt, bland flera, på Anna Maria Roos' läseböcker befinner sig att "då förhållandet mellan far och mor berörs, nämns givetvis inte den sexuella frågan". Nej, småskollärarinnan diskuterade inte med 7-åringar, som lärde sig läsa, deras föräldrars sexualliv.

Kritiken blir alltså ganska trivial. Tingstens bok, som givetvis inte är dålig eller

obetydlig, har det felet eller bereder oss den missräkningen att den är föga inspirerande. Författaren bör ha märkt det själv då han hörde den intervju på intellektuell lågvattensnivå som gjordes med honom i radio. Tingsten lät tålmodig, men talet om andras dumheter dominerade. Det är sant, att vad man väntar av Herbert Tingsten väntar man inte av en intervjuare i Sveriges Radio. Men när man lyssnade, slogs man plötsligt av en alldeles oväntad tanke: Är kanske inte boken bättre än så?

SVERIGE OCH VÄSTERLANDET

Ingen menar väl att Gustav II Adolf svek Sveriges sak, när han grep in i striden för protestantismen i Tyskland; tvärtom mena väl nästan alla att han bedömde situationen rätt när han ansåg sig strida för Sverige genom att uppta striden för det större sammanhang vari 1600-talets Sverige ingick. Det är emellertid alldeles i analogi härmed som man måste göra gällande att arbetet på den västerländska kulturens skydd i nuvarande läge är ett försvar för Sverige på den bredaste och mest utsatta fronten. Men visserligen vore det att illa tillgodose den uppgiften, om Sverige avväpnade innan andra länder gjort det.

Eli F. Heckscher i Svensk Tidskrift 1929